

**Fizjologia
zwierząt i człowieka**

Autorzy

Andrzej Borman	D4
Tomasz Cecot	6
Ziemowit Ciepielewski	11.5, D3
Joanna Dunacka	12
Wojciech Glac	14, 16
Beata Grembecka	10
Michał Jaskulski	D5
Grażyna Jerzemowska	8
Edyta Jurkowlaniec	6, 11, 12, D1
Danuta Lewandowska	5, D2
Irena Majkutewicz	8
Dorota Myślińska	13, 15
Jolanta Orzeł-Gryglewska	3, 7, 9
Karolina Plucińska	6, 12, 15
Wojciech Stojek	1, 2, 3.2, 4

Fizjologia zwierząt i człowieka

pod redakcją
**Danuty Lewandowskiej, Jolanty Orzeł-Gryglewskiej
i Edyty Jurkowlaniec**

Wydanie trzecie poprawione
i rozszerzone

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2019

Recenzent
dr hab. Marek Jurkowski, prof. UWM

Redaktor wydania pierwszego i drugiego
Dorota Zgaińska

Redaktor wydania trzeciego
Maria Kosznik

Skład i łamanie
Maksymilian Biniakiewicz

Publikacja dofinansowana z funduszu Katedry Fizjologii Zwierząt
i Człowieka Wydziału Biologii Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-7865-917-4

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49; fax 58 551 05 32

Spis treści

Spis treści	5
Przedmowa	11
1. Cechy tkanki pobudliwej na przykładzie mięśnia szkieletowego.....	13
1.1. Podstawowe definicje	13
1.2. Fizjologia mięśni szkieletowych poprzecznie prążkowanych	16
1.3. Molekularny mechanizm skurczu mięśniowego.....	16
1.4. Skurcze mięśni szkieletowych.....	17
Zadania – ćwiczenia praktyczne.....	19
2. Fizjologia mięśni, skurcz mięśniowy	23
2.1. Budowa mięśnia szkieletowego.....	23
2.2. Skurcz izotoniczny	23
2.3. Skurcz izometryczny	24
2.4. Skurcz aukstoniczny	25
2.5. Zjawiska chemiczne i ciepłne w mięśniu	26
2.6. Zmęczenie mięśni	27
Zadania – ćwiczenia praktyczne.....	27
3. Elektrofizjologia i przewodzenie impulsu w nerwach obwodowych	31
3.1. Istota impulsu nerwowego	31
3.1.1. Pojęcia podstawowe.....	31
3.1.2. Potencjał spoczynkowy	31
3.1.3. Potencjał czynnościowy	31
3.2. Zjawiska chemiczne towarzyszące procesowi pobudzenia	36
3.2.1. Potencjał dyfuzyjny	36
3.2.2. Potencjał spoczynkowy komórki.....	36
3.2.3. Potencjał czynnościowy komórki	38
3.3. Rola jonów wapniowych w procesie pobudzenia	39
3.4. Zjawiska elektrotoniczne.....	40
3.4.1. Teoria małych prądów (kablowa, wędrującej katody) Katza, Hodgkina i Huxleya	41
3.5. Cechy przewodzenia impulsu w nerwach.....	43
3.6. Potencjały postsynaptyczne.....	47
3.7. Przekazywanie impulsu między komórkami pobudliwymi	48
3.8. Mediatory synaptyczne i ich receptory.....	52
3.9. Receptory błonowe.....	53
Zadania – ćwiczenia praktyczne.....	55

4. Cechy czynności odruchowej, rdzeń kręgowy, odruchy rdzeniowe.....	58
4.1. Odruch – definicje, schemat i elementy składowe łuku odruchu.....	58
4.2. Cechy czynności odruchowej.....	60
4.3. Rdzeń kręgowy	63
4.3.1. Budowa rdzenia kręgowego.....	63
4.3.2. Funkcje rdzenia kręgowego.....	66
4.3.3. Objawy uszkodzeń rdzenia kręgowego.....	69
Zadania – ćwiczenia praktyczne.....	70
5. Pień mózgu – czynności odruchowe i reakcje statokinetyczne.....	75
5.1. Rdzeń przedłużony (opuszka).....	75
5.2. Poziomy integracji mechanizmu postawnego	76
5.2.1. Odruchy statotoniczne	77
5.2.2. Odruchy statokinetyczne.....	78
5.3. Ośrodki odruchowe w rdzeniu przedłużonym	79
5.4. Układ pozapiramidowy.....	80
5.4.1. Budowa układu pozapiramidowego.....	80
5.4.2. Uszkodzenia układu pozapiramidowego u człowieka	83
5.4.3. Funkcje układu pozapiramidowego	83
5.5. Mózdzek.....	84
5.5.1. Budowa mózdzku	84
5.5.2. Budowa kory mózdzku	85
5.5.3. Funkcje mózdzku	86
5.5.4. Uszkodzenia mózdzku (objawy Lucianiego).....	88
Zadania – ćwiczenia praktyczne.....	88
6. Ogólne zasady funkcjonowania receptorów	92
6.1. Definicja bodźca i receptora.....	92
6.2. Klasyfikacja receptorów.....	93
6.3. Integracja ośrodkowa.....	95
6.4. Fizjologia wybranych receptorów	96
6.4.1. Mechanoreceptory.....	96
6.4.2. Termoreceptory.....	98
6.4.3. Nocyceptory	99
6.4.4. Słuch	101
6.4.5. Równowaga.....	106
6.4.6. Wzrok	108
Zadania – ćwiczenia praktyczne.....	116
7. Wybrane układy czynnościowe wyższych pięter	
ośrodkowego układu nerwowego	125
7.1. Twór (układ) siatkowaty	125
7.2. Wzgórze.....	129
7.3. Podwzgórze	129
7.4. Układ limbiczny.....	136
7.5. Kora mózgowa	140
7.5.1. Budowa kory mózgowej	140
7.5.2. Lokalizacja funkcji w korze mózgowej.....	141
7.5.3. Czynność bioelektryczna kory mózgowej.....	146
Zadania – ćwiczenia praktyczne.....	152

8. Odruchy	156
8.1. Klasyfikacja odruchów.....	156
8.1.1. Odruchy bezwarunkowe	156
8.1.2. Odruchy warunkowe	156
8.2. Porównanie odruchów warunkowych klasycznych i instrumentalnych.....	160
8.3. Hamowanie odruchów warunkowych.....	161
8.4. Typy układu nerwowego według Pawłowa	162
Zadania – ćwiczenia praktyczne.....	164
9. Krążenie krwi	167
9.1. Fizjologia serca	167
9.1.1. Cechy mięśnia sercowego	167
9.1.2. Cykl sercowy	167
9.1.3. Automatyzm serca – układ bodźcotwórczo-przewodzący.....	169
9.2. Regulacja rytmu serca.....	170
9.2.1. Regulacja nerwowa	170
9.2.2. Regulacja humoralna	171
9.2.3. Rozchodzenie się stanu pobudzenia w sercu	171
9.2.4. Adaptacja serca do zwiększonego wysiłku	172
9.3. Elektrokardiografia (EKG).....	173
9.4. Łożysko naczyniowe.....	176
9.5. Tętno i ciśnienie krwi	177
9.6. Podstawowe prawa hemodynamiki	181
9.7. Wymiana cieczy przez ściany naczyń włosowatych – siły filtracji i resorpcji	184
9.8. Nerwowa i humoralna regulacja krążenia krwi.....	186
9.8.1. Unerwienie naczynioruchowe.....	186
9.8.2. Ośrodkowa regulacja krążenia krwi	187
9.9. Regulacja ciśnienia tętniczego.....	188
Zadania – ćwiczenia praktyczne.....	189
10. Autonomiczny układ nerwowy	195
10.1. Główne funkcje autonomicznego układu nerwowego.....	195
10.2. Podział autonomicznego układu nerwowego	195
10.3. Organizacja łuków odruchowych dla reakcji odbywających się za pośrednictwem AUN	197
10.4. Ośrodki nerwowe regulujące czynność współczulną	198
Zadania – ćwiczenia praktyczne.....	199
11. Podstawy fizjologii oddychania i wysiłku fizycznego	204
11.1. Budowa anatomiczna układu oddechowego	204
11.1.1. Mięśnie oddechowe i ich unerwienie	204
11.2. Mechanizm wdechu i wydechu	205
11.3. Jama opłucnowa i jej znaczenie	206
11.3.1. Objętość i pojemność płuc	207
11.3.2. Wentylacja płuc.....	209
11.4. Regulacja oddychania.....	210
11.4.1. Automatyczna i dowolna regulacja oddychania.....	210
11.4.2. Chemiczna regulacja oddychania.....	211
11.4.3. Receptory płucne.....	212

11.4.4. Podsumowanie	213
11.5. Określanie wydolności fizycznej organizmu	214
11.5.1. Bezpośredni pomiar maksymalnego zużycia tlenu	215
11.5.2. Pośrednie określanie zużycia tlenu	215
Zadania – ćwiczenia praktyczne	216
12. Czynności nerki i wydalanie moczu	226
12.1. Podstawowe informacje dotyczące nerki (ren)	226
12.2. Wytwarzanie moczu	228
12.3. Podstawowe pojęcia, dotyczące funkcji nerek	230
12.4. Układ renina-angiotensynogen-aldosteron (RAA)	232
Zadania – ćwiczenia praktyczne	233
13. Budowa i rola krwi – układ czerwonokrwinkowy	235
13.1. Skład krwi	235
13.1.1. Osocze	235
13.1.2. Elementy morfotyczne	235
13.2. Wskaźniki stosowane w diagnostyce hematologicznej	236
13.2.1. Erytrocyty (RBC – <i>red blood cells</i>) – krwinki czerwone	236
13.2.2. Hematokryt	238
13.2.3. Hemoglobina	238
13.2.4. Płytki krwi (trombocyty, PLT)	240
13.3. Barwniki oddechowe	240
13.3.1. Rodzaje barwników oddechowych	240
13.3.2. Budowa hemoglobiny	241
13.3.3. Rodzaje hemoglobiny	241
13.3.4. Właściwości allosteryczne hemoglobiny	241
13.3.5. Rodzaje hemoglobiny ze względu na jej wysycenie	242
13.3.6. Powinowactwo hemoglobiny do tlenu	242
13.4. Transport O ₂ i CO ₂	243
13.5. Hematopoeza (hemopoeza)	245
Zadania – ćwiczenia praktyczne	248
14. Budowa i rola krwi – układ białokrwinkowy	255
14.1. Układ limfatyczny – budowa i funkcje	256
14.1.1. Narządy ośrodkowe układu limfatycznego	257
14.1.2. Narządy obwodowe układu limfatycznego	261
14.2. Odpowiedź immunologiczna – komponenty i właściwości	262
14.2.1. Mechanizmy odpowiedzi odpornościowej	262
14.2.2. Typy odpowiedzi immunologicznej	263
14.2.3. Etapy odpowiedzi immunologicznej	263
14.3. Odpowiedź nieswoista	264
14.3.1. Układ dopełniacza (komplementu)	264
14.3.2. Interferony (IFN)	265
14.3.3. Komórki żerne – monocyty/makrofagi oraz granulocyty	265
14.3.4. Komórki tuczne – mastocyty	268
14.3.5. Komórki dendrytyczne	269
14.3.6. Komórki NK (<i>natural killer</i>)	269
14.4. Odpowiedź swoista – limfocyty i ich właściwości	271
14.4.1. Limfocyty B	271

14.4.2. Limfocyty T.....	273
14.4.3. Prezentacja antygenów i aktywacja limfocytów.....	275
14.5. Alergia.....	276
14.6. Zapalenie.....	277
14.7. Filogeneza układu odpornościowego.....	278
Zadania – ćwiczenia praktyczne.....	279
15. Krzepnięcie krwi.....	285
15.1. Hemostaza i jej etapy.....	285
15.2. Czynniki krzepnięcia krwi.....	286
15.3. Mechanizmy krzepnięcia krwi.....	286
15.4. Schorzenia związane z układem krzepnięcia krwi.....	288
15.4.1. Zakrzepice.....	288
15.4.2. Skazy krwotoczne.....	289
Zadania – ćwiczenia praktyczne.....	289
16. Układy grupowe krwi i konflikty serologiczne.....	292
16.1. Układy grupowe krwinek czerwonych.....	292
16.1.1. Układ grupowy AB0.....	292
16.1.2. Układ grupowy Rh.....	293
16.2. Konflikty serologiczne.....	294
16.2.1. Konflikt potransfuzyjny.....	294
16.2.2. Konflikt matczyno-płodowy.....	295
Zadania – ćwiczenia praktyczne.....	295
Dodatek 1. Podstawowe wiadomości z budowy ośrodkowego układu nerwowego ...	298
D1.1. Podział anatomiczny.....	298
D1.1.1. Układ nerwowy ośrodkowy.....	298
D1.1.2. Układ nerwowy obwodowy.....	298
D1.2. Podział czynnościowy.....	299
D1.2.1. Układ nerwowy somatyczny (<i>systema nervosum somaticum</i>).....	299
D1.2.2. Układ nerwowy autonomiczny (<i>systema nervosum autonomicum</i>).....	299
D1.2.3. Układ nerwowy ośrodkowy (mózgowie i rdzeń kręgowy).....	299
D1.3. Rozwój pęcherzyków mózgowych.....	299
D1.4. Komory mózgu.....	300
D1.5. Płyn mózgowo-rdzeniowy.....	300
D1.6. Opony mózgu.....	301
D1.7. Budowa mózgu.....	302
D1.7.1. Kresomózgowie (<i>telencephalon</i>).....	302
D1.7.2. Międzymózgowie (<i>diencephalon</i>).....	303
D1.7.3. Śródmózgowie (<i>mesencephalon</i>).....	304
D1.7.4. Most (<i>pons</i>).....	305
D1.7.5. Rdzeń przedłużony (<i>medulla oblongata</i>) lub opuszka (<i>bulbus</i>).....	306
D1.7.6. Mózdzek (<i>cerebellum</i>).....	306
D1.7.7. Twór siatkowaty (<i>formatio reticularis</i>).....	307
D1.7.8. Rdzeń kręgowy.....	307
D1.8. Unaczynienie mózgowia i rdzenia kręgowego.....	308
D1.9. Budowa tkanki nerwowej.....	309
D1.10. Układ nerwowy obwodowy.....	310
D1.10.1. Układ somatyczny.....	310

D1.10.2. Nerwy czaszkowe i rdzeniowe.....	311
D1.10.3. Układ autonomiczny.....	317
Dodatek 2. Psychoneuroimmunologia	322
D2.1. Poglądy o autonomii OUN i układu odpornościowego.....	322
D2.2. Immunologiczne uprzywilejowanie OUN	322
D2.3. Badania grupy Besedovskiego	324
D2.4. Cytokiny – mediatory powiązań neuroimmunologicznych	325
D2.5. Rola nerwu błędnego i acetylocholino- w oddziaływaniach neuroimmunologicznych.....	326
D2.6. Ósrodkowe cytokiny prozapalne – <i>sickness behavior</i>	327
D2.7. Obustronne powiązania pomiędzy OUN i układem odpornościowym	329
D2.7.1. Dowody na obustronne powiązania neuroimmunologiczne.....	330
Dodatek 3. Układ dokrewny	341
D3.1. Receptory, działanie i organizacja układu hormonalnego	343
D3.2. Hormony wytwarzane w podwzgórzu.....	345
D3.3. Hormony uwalniające i hamujące podwzgórza	347
D3.4. Hormony tropowe przysadki.....	348
D3.5. Hormony gruczołów obwodowych.....	351
D3.5.1. Szyszynka	351
D3.5.2. Tarczyca.....	352
D3.5.3. Przytarczycy i gospodarka wapniowa	354
D3.5.4. Gruczoł nadnerczowy	355
D3.5.5. Czynność wewnątrzwydzielnicza trzustki	359
D3.6. Układ rozrodczy	364
D3.6.1. Funkcjonowanie układu rozrodczego	364
Dodatek 4. Środowisko wewnętrzne ustroju. Stres	369
D4.1. Środowisko wewnętrzne ustroju.....	369
D4.2. Stres.....	370
D4.2.1. Podstawowe mechanizmy reakcji stresowej	372
D4.2.2. Osie podwzgórzowo-przysadkowo-nadnerczowa (PPN) oraz podwzgórzowo-współczulno-nadnerczowa (PWN)	374
D4.2.3. Czynniki psychiczne w stresie	378
D4.2.4. Problem niespecyficzności i specyfiki reakcji stresowej	379
D4.2.5. Międzyosobnicze zróżnicowanie podatności na stres	380
D4.2.6. Wrażliwość na stres u świń.....	381
Dodatek 5. Stymulacja elektryczna	384
D5.1. Stymulacja elektryczna jako metoda stymulacji tkanki nerwowej.....	384
D5.2. Parametry charakteryzujące stymulację za pomocą prądu elektrycznego	386
D5.3. Stymulacja napięciowa i stymulacja prądowa.....	387
D5.4. Elektrody	388
D5.5. Uwagi praktyczne dotyczące stymulacji.....	388
Słownik terminów	390